Terhi Kilpi
Mia Nykopp
Taneli Puumalainen
Pekka Rissanen

12.11.2019

Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunta

Tulevaisuusvaliokunnan kuulemistilaisuus 13.11.2019 klo 9.00
Lausuntopyyntönne O 5/2019 vp (7.10.2019) Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2019 – 2023

THL:n näkemyksiä tulevaisuuden haasteista

THL kiittää mahdollisuudesta lausua Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeisiin liittyen ilmiöpohjaisuudesta. THL priorisoi neljää ilmiötä yhteiskunnan kehityksen ja ihmisten terveyden, hyvinvoinnin ja arjen turvallisuuden tulevaisuuden kannalta:

Eriarvoisuus ja erivertaisuus
Väestörakenteen muutos
Ilmastonmuutos
Hyvinvointitalous

Seuraavassa näistä ilmiöistä tarkemmin.

Eriarvoisuus ja erivertaisuus

Eriarvoisuus ja erivertaisuus ovat osoittautuneet odottamattoman sitkeiksi ilmiöiksi suomalaisessa hyvinvointivaltiossa, jonka hyväksyttävyys kansalaisten silmissä nojaa vahvasti oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon vaatimukseen. Hyvinvointivaltion tulevaisuuteen katsova ei voi väistää kysymystä eriarvoisuudesta. Sitä tarkasteltaessa on tärkeää määrittää, puhutaanko taloudellisesta ja sosiaalisesta eriarvoisuudesta, erivertaisuudesta ja osattomuudesta vai terveyden ja hyvinvoinnin eriarvoisuudesta. Erivertaisuus ja osattomuus usein viittaavat eriarvoisuuteen, joka liittyy epäoikeudenmukaisuuteen ja oikeuksien toteutumiseen. Eriarvoisuuden kasvu koettelee yhteiskunnan eheyttä tavalla, joka hallitsemattomana ohentaa sosiaalista kestävyyttä ja rapauttaessaan hyvinvointivaltion legitimiteettiä koettelee myös taloudellista kestävyyttä.

Taloudellista ja sosiaalista eriarvoisuutta lähestytään usein tuloerojen ja pienituloisuuden (suhteellinen köyhyys) kautta. Molemmat kasvoivat 1990-luvun laman jälkeen vuoden 2008 talouskriisiin saakka niin, että molemmat saavuttivat 1970-luvun alun tason. Tuloerojen kasvu tapahtui ennen kaikkea suurituloisimman tulokymmenyksen irtiottona muista. Vuonna 2017 suhteellinen köyhyysaste oli 12,1 prosenttia ja vuonna 2016 minimibudjettiköyhyysaste 7,8 prosenttia. Suomessa elää noin 150 000 lasta EU:n suhteellisen köyhyysrajan alapuolella elävissä perheissä.

Oikeudet eivät toteudu yhdenvertaisesti kaikissa tilanteissa. Erivertainen tilanne yksilöiden välillä mahdollistaa, usein tiedostamatta, joidenkin suosimisen ja toisten syrjimisen ansioista riippumatta eikä välttämättä näy suoraan tilastoissa. Työelämässä syrjintää koetaan erityisesti terveydentilan, alkuperän, sukupuolen ja iän perustella. Terveyspalvelut eivät ole yhdenvertaisesti esim. eri

Terhi Kilpi
Mia Nykopp
Taneli Puumalainen
Pekka Rissanen

12.11.2019

oppilaitoksissa opiskelevien tai työllisten ja työttömien saatavilla. Palveluihin pääsyssä ja saavutettavuudessa ongelmia on myös vammaisilla, ulkomaalaistaustaisilla, pienituloisilla ja harvan asutuksen alueiden ihmisillä. Kaiken kaikkiaan yli puolet väestöstä kokee erilaisia esteitä digitaalisten palvelujen käytössä.

Terveyden tasa-arvon näkökulmasta eriarvoisuus on sellaista terveyden vaihtelua, jonka voidaan katsoa olevan epäoikeudenmukaista ja myös vältettävissä. Suomessa hyvinvointieroja esiintyy niin elinoloissa, terveydessä kuin koetussa hyvinvoinnissakin ja ne ovat yhteydessä ainakin sosioekonomisen asemaan (koulutus, tulot), henkilön pääasialliseen toimintaan, elintapoihin, sukupuoleen ja etniseen taustaan. Myös alueelliset terveyserot ovat erittäin sitkeässä eivätkä eri alueilla asuvien väestörakenteen erot selitä niitä kokonaan. Suomalaisten elinajanodote on pidentynyt yli 11 vuotta 1970-luvun alusta. Elinajanodotteen kasvu on kuitenkin ollut ylemmissä tuloryhmissä paljon nopeampaa kuin alemmissa. Nykyään alimman ja ylimmän tulokymmenyksen elinajanodotteessa on miehillä yli 10 vuoden ja naisilla noin 6 vuoden ero.

Terveys- ja hyvinvointierot johtuvat monista tekijöistä, joihin voidaan vaikuttaa valtakunnallisin ja alueellisin politiikkatoimin. Riittävä toimeentulo, sosiaali- ja terveyspalvelut, turvallisuus ja resurssien oikeudenmukainen jakautuminen ovat hyvinvoinnin rakennusainetta. Mahdollisimman oikeudenmukaisesti jakautunut terveys ja hyvinvointi on hyvän yhteiskunnan mittari.

Väestörakenteen muutos

Ilmiönä väestörakenteen muutoksella tarkoitetaan sekä väestön ikääntymisen tuomia muutoksia että syntyvyyden laskun vaikutuksia yhteiskunnassa. Tämän lisäksi väestörakenteen muutos ilmiönä sisältää myös muuttoliikkeen, ml. kaupungistumisen, vaikutukset eri alueilla. Ilmiö vaikuttaa yhtäältä siihen miten esim. perheyhteisöt pirstaloituvat maantieteellisesti eri alueille, ja toisaalta kuinka asukkaiden palvelutarpeet monin tavoin muuttuvat. Haasteena on myös miten ammattilaisia eri aloille saadaan ja miten heidän osaamisensa päivittyvät tulevaisuudessa.

Väestörakenteen muutos vaikuttaa myös ennaltaehkäisevään työhön korostaen esimerkiksi mielenterveyden sekä yleisesti toiminta- ja työkyvyn ylläpitämisen merkitystä. Väestörakenteen muutoksen vaikutusten arviointi ei siten rajoitu vain ikäihmisiin, vaan muutos koskettaa kaikenikäisiä. On tärkeää, että väestörakenteen muutoksen aiheuttamia vaikutuksia pyritään ennakoimaan ja analysoimaan, jotta voidaan varmistaa mm. asumisen ratkaisut ja oikein kohdentuvat palvelut eri alueilla ja eri-ikäisille muuttuvassa tilanteessa. Väestörakenteen muutoksen vaikutuksia ratkaistaessa on katsottava systeemisestä ja strategisesta näkökulmasta eri alueilla ja eri-ikäisten palveluja kokonaisuutena hyödyntäen toimijoita kaikilla sektoreilla. Väestörakenteen muutos –ilmiöllä on riippuvuuksia myös muihin ilmiöihin – esimerkiksi hyvinvointitaloudessa löydettävillä ratkaisuilla voidaan vaikuttaa myös eri ikäryhmien tarpeisiin ja sitä kautta helpottaa väestörakenteen muutoksen negatiivisia vaikutuksia. Lisäksi väestörakenteen muutokset voivat erilaisissa kunnissa aiheuttaa käytännössä eriarvoisuutta palveluiden käyttäjien joukossa.

Hallitusohjelmassa on asetettu tavoite ikäystävällisyyden edistämisestä. 'Suomi on entistä ikäystävällisempi maa, joka tunnistaa väestön ikääntymisen tuoman yhteiskunnallisen muutoksen ja varautuu siihen. Ikääntyneet eivät ole vain palveluiden kohde, vaan myös yhteiskunnan

Terhi Kilpi
Mia Nykopp
Taneli Puumalainen
Pekka Rissanen

12.11.2019

voimavara. Tavoitteena on, että terveiden elinvuosien määrä lisääntyy, toimintakyky paranee ja palvelut toimivat oikea-aikaisesti ja tehokkaasti.'

Ilmastonmuutos

Ilmastonmuutos vaikuttaa globaalisti elämän edellytyksiin, mutta myös suomalaisten terveyteen (ml. hyvinvointiin) monin tavoin. Huolimatta vilkkaasta ilmastopoliittisesta keskustelusta terveysvaikutusten rooli on jäänyt keskusteluissa vähäiseksi. Ilmastonmuutokseen sopeutuminen on terveyshaittojen hillinnän kannalta erityisen tärkeää.

Ilmaston lämpenemisen myötä helteisiin liittyvä sairastuvuus ja kuolleisuus tulevat hyvin todennäköisesti lisääntymään myös Suomessa. Kuumasta säästä aiheutuu jo nykyisin merkittävä määrä vakavia terveyshaittoja, erityisesti pitkittyneiden helleaaltojen aikana. Talvisin liukas keli yleistynee suuressa osassa maata lämpötilan vaihdellessa aiempaa useammin nollan molemmin puolin. Suomessa tapahtuu nykyisin joka talvi kymmeniä tuhansia liukastumistapaturmia, jotka kuormittavat terveydenhuoltoa ja johtavat merkittäviin taloudellisiin kustannuksiin mm. työstä poissaolojen seurauksena. Sateisuuden ja kosteuden lisääntyminen voi johtaa kasvaviin riskeihin rakennusten kosteusvaurioiden suhteen. Kosteusvaurioihin ja näistä aiheutuviin sisäilmaongelmiin liittyy lisääntynyt hengitystieoireilu ja astman kehittymisen riski. Lisääntyvä sateisuus, tulvat ja lämpötilan nousu voivat lisäksi heikentää talousvesilaitosten käyttämän raakaveden laatua, mikä lisää vesivälitteisten mikrobiepidemioiden riskiä. Ilmastonmuutos vaikuttaa myös eläinvälitteisiin tauteihin ja muun muassa puutiaisten levittämät taudit voivat yleistyä. Tulvien, myrskyjen ja sään ääri-ilmiöiden yleistyminen voi puolestaan johtaa tapaturmiin ja infrastruktuurin häiriötilanteisiin, mikä vaikuttaa myös terveyden- ja sosiaalihuollon toimintaan ja vaatii ennalta varautumista.

Ilmastonmuutoksen terveysvaikutukset ovat Suomessa maailmanlaajuisesti tarkastellen keskimääräistä vähäisempiä, sillä yhteiskunnan sopeutumispotentiaali on korkea. Vaikutuksia vähentävät suotuisat ilmastolliset lähtökohdat sekä kehittynyt terveydenhuolto ja muu yhteiskunnallinen infrastruktuuri. Väestön herkkyyttä ilmastonmuutoksen haittavaikutuksille lisäävät kuitenkin tulevaisuudessa väestön ikääntyminen ja kroonisten sairauksien yleistyminen. Ympäristön tilaan ja ilmastonmuutoskeskusteluun voi kytkeytyä myös vahvoja ihmisten, erityisesti nuorten, tunne-elämään ja mielenterveyteen liittyviä muutoksia, kuten arjen toimintakykyyn vaikuttava pitkäaikainen huolestuneisuus, tulevaisuuspessimismi ja toivottomuus.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) tutkii, miten sään ääri-ilmiöt, ilmastonmuutos ja sen torjunta vaikuttavat kansalaisten terveyteen, miten haitallisia vaikutuksia voidaan ehkäistä ja kuinka terveys- ja hyvinvointisektori voi sopeutua ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin haasteisiin. On tärkeää, että THL:n rooli ilmastonmuutoksen terveys- ja hyvinvointivaikutusten asiantuntijana yhteiskunnassa vahvistuu ja näyttäytyy myös ulospäin tutkitun tiedon tuottajana, tulkitsijana ja ratkaisuja aktiivisesti tarjoavana keskustelijana.

Hyvinvointitalous

Hyvinvointitalous etsii vielä käsitteellisesti perustaansa, mutta sen syntymässä olevan perusajatuksen voi yksinkertaistaen tiivistää näin: "ihmiset eivät ole taloutta varten, vaan talous on ihmisiä varten". Ihmiset on palautettava politiikan keskiöön.

Terhi Kilpi
Mia Nykopp
Taneli Puumalainen
Pekka Rissanen

12.11.2019

Talouspolitiikassa ihmisten hyvinvointi on nostettava etusijalle. Taustalla on perinteisestä talouspolitiikasta "talouskasvu ensin ja jakovara myöhemmin" poikkeava näkemys siitä miten hyvän kehityksen kierre syntyy. Ihmisten hyvinvointi edistää taloudellista kasvua, yhteiskunnan vakautta ja kriisien sietokykyä. Taloudellinen kasvu taas mahdollistaa investoinnit väestön hyvinvointiin, terveyteen ja koulutukseen. Hyvinvointipolitiikkaa ja talouspolitiikkaa pitää käsitellä ja niistä päättää yhdessä - toinen ei loista ilman toista.

Hyvinvointitalous koostuu ainakin investoinneista väestön terveyteen, koulutukseen ja osaamiseen, se pitää sisällään myös toimivan sosiaaliturvan ja tasa-arvon edistämisen, erityisesti naisten aseman parantamisen. Nämä ovat melko itsestään selviä asioita, mutta tavallisesti erillisinä ja talouspolitiikasta irrallisina päätettäviä kysymyksiä. Hyvä terveys edistää taloudellista kasvua, parantaa tuottavuutta ja ansioita. Korkea koulutus ja osaaminen piristävät taloudellista kasvua pitkällä aikavälillä ja parantavat ansiotasoa.

Kattava sosiaaliturva ja toimivat turvaverkot auttavat ihmisiä suhtautumaan luottavaisesti tulevaisuuteen, ne ovat yhteiskuntaa koossa pitävä voima ja samalla tukevat myös talouskasvua. Samaan suuntaa vaikuttaa myös miesten ja naisten tasa-arvon edistäminen.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Tietoylijohtaja Pekka Rissanen